

І С Т О Р И Ч Н Е С У С І Д С Т В О

родин, що були культурно-просвітницькими осередками. Наприклад, у 1870-х рр. таким осередком став дім відомого лікаря, письменника та краєзнавця Ю. Ролле [2, с.4].

Отже, факти засвідчують, що в кінці XIX ст. російський уряд проводив послідовну політику асиміляції поляків, викорінення їх національних традицій. Здійснювані самодержавством заходи передбачали знищення поляків як нації і були спрямовані на витіснення польського елемента з усіх сфер суспільного життя, на монопольне утвердження російського колоніального режиму на Поділлі.

Джерела та література:

1. Антонович В.Б. Польско-русские отношения в XVIII в. в современной польской призме // Киевская старина, 1882. - №4; 2. Баженова С. Е. Юзеф Антоній Ролле: життя, діяльність, творчість. – Кам'янець-Подільський, 2002. – 333 с.; 3. Білобровець О. М. Діяльність польських благодійних організацій на Правобережній Україні наприкінці XIX – на початку XX ст. // Матеріали IV Волинської міжнародної історико-краєзнавчої конференції. – Житомир, 2011; 4. Білобровець О. М. Суспільно-політичний рух поляків Правобережної України у 1863 – 1914 рр.: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук. – К, 2006. – 23 с. 5. Бовуа Д. Битва за землю в Україні 1863 – 1914. Поляки в соціетнічних конфліктах. – К, 1998. – 337 с. 6. ДАЖО. – Ф.70. – Оп. 1. – Спр. 70. 7. ДАКО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 4368. 8. ДАХО. – Ф. 228. – Спр. 3470; 9. Там само. – Спр. 4281; 10. Там само. – Спр. 4626; 11. Там само. – Спр. 8199; 12. Там само. – Ф. 315. – Оп. 1. – Спр. 1636; 13. Там само. – Спр. 5883. 14. Історія релігії в Україні (у 10-ти т.). – Т. 7. – К, 2002. 15. Козій О. І. Репресії російського уряду проти польської шляхти після повстання 1863 р. // Національні меншини Правобережної України. – Житомир, 1998. 16. Лісевич І. Т. У затінку двоголового орла (політика національнтх меншин на Наддніпрянській Україні в другій половині XIX – на початку XX ст.). – К, 1997. – 87 с.; 17. Лісевич І. Т. Польська національна меншина в Наддніпрянській Україні (1864 – 1917) // УІЖ. – 1997. - №2. 18. Марахов Г. Н. Социально-политическая борьба на Украине в 20 – 40-е годы XIX в. – К, 1979. – 151 с.; 19. Марахов Г. И. Польское восстание 1863 г. на Правобережной Украине. – К., 1967. – 260 с. 20. Обзор Подольской губернии за 1901 год. – Каменец-Подольский, 1902. – 112 с. 21. Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1887. – СПб, 1904. – Вып. XXXII. – Подольская губерния. – С. 188 – 190. 22. Подольский хозяин, 1916. - №7 – 8. 23. Саченко С. Статистические очерки Подолии. Т- Каменец-Подольский, 1906. 24. Теплицький В. П. Реформа 1961 року і аграрні відносини на Україні (60 – 90-ті рр. XIX ст.). – К, 1959. – 308 с. 25. Урядовий кур'єр. – 2002. – 28 грудня. 26. ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 814. – Спр. 491. 27. Щербак Н. О. Національне питання в політиці царизму у Правобережній Україні. – К, 2005. – 616 с.; 28. Щербак М. Г., Щербак Н. О. Національна політика царату на Правобережній Україні (друга половина XIX – початок XX ст.). – К, 1997. – 346 с.

Ігор Кушко, Мар'яна Кушко

Польський військовий діяч з Погребища – Ржевуський Адам Адамович

Погребищенська земля – стародавній надросянський край. Вона знала багато видатних історичних постатей, серед них особливе місце займає родина графа Адама-Лаврентія Ржевуського. Один із відомих військових діячів є Адам Адамович Ржевуський. Він присвятив своє життя військовій службі. Адам відзначився у 1831 році під час придушення польського повстання, був нагороджений золотою шаблею, орденом і дослужився до чину генерал-ад'ютанта при царському дворі. Після другого польського повстання, у 1860 роках він став командувачем військами Київського військового округу, а після служби, купив Верхівнянський маєток, де й помер.

Головною метою даної статті є дослідити основні факти з життя генерала Ржевуського Адама Адамовича (1805 – 1888 рр.) та його вплив на розвиток погребищенського краю.

При дослідженні даної проблеми були використані публікації обласних періодичних видань, а також матеріали державного архіву Вінницької області.

Ржевуський Адам – військовий діяч, народився 5 січня 1805 р., був сином – Адама Вавжинця та Юстини Рдултовських¹. Студіював у Інженерній академії у Відні. Поступив на

У К Р А Ї Н Я - П О Л Ь Щ А

російську військову службу 14 липня 1821р. у званні юнкера в перший Український уланський полк. У листопаді того ж року отримав звання корнета, у квітні 1826 р. – поручика.

У 1826 – 1833 рр. був ад'ютантом генерала Я. Вітта (коханця його сестри Кароліни). У цей період одружився з Олександрою Лопухіною (1788 – 1852). Одружився з нею задля кар'єри. Він не зберігав їй вірність, і через кілька років вони роз'їхались². Ржевуський активно брав участь у російсько-турецькій війні, особливо відзначився під час облоги Брайтона (Румунія), брав участь у штурмі Базарджика і в боях під Варною (Болгарія), де отримав сильну контузію та вогнепальне поранення в ліву ногу вище коліна. Під час цієї кампанії був нагороджений орденами – св. Анни III ст³. 17 червня 1828 року до якого був пожалований бант, а в 8 листопада 1829 р. отримав орден св. Володимира IV ст.

У квітні 1829 р. отримав підвищення на штабс-ротмістра. Під час Листопадового повстання залишився вірний російському престолу. Прикомандирований до головнокомандувача російської армії графа І. Дибіча-Забалканського. Неодноразово успішно виконував його доручення, брав участь у битві під Грохувом 25 лютого 1831 р., яка була найкривавіша під час Польського повстання. Польські сили під командуванням Юзефа Хлопіцького заступили російській армії під командуванням фельдмаршала Дибіча шлях до Варшави та змусили їх відійти до кордону Польського Королівства⁴.

У квітні того ж року, відряджений головнокомандувачем для встановлення зв'язку з корпусом генерала Ф. Рудігера, пробрався через райони, захоплені повстанцями, та брав участь у бою під Боремлем. Потім як ротмістр у полку уланів лейб-гвардії йшов у авангарді армії генерала І. Паскевича, брав участь у штурмі Варшави, за що отримав орден св. Станіслава III ст. Крім того, під час придушення повстання був відзначений золотою шаблею з написом «за хоробрість» і орденом св. Анни II ст⁵.

6 грудня 1833 рр. був призначений флігель-ад'ютантом імператора Миколи I, а через три місяці переведений в Охтирський гусарський полк підполковником зі збереженням звання флігель-ад'ютанта, через рік отримав звання полковника і невдовзі став командиром Малоросійського кірасирського полку ім. принца Альберта Пруського. У 1835 р. був нагороджений орденом св. Володимира III ст., пруським орденом Червоного хреста III ст., й орденом св. Станіслава II ст⁶.

У 1835 – 1839 рр. був утягнутий у розгляд судового позову мешканців Дубна, які поскаржились про насильство, здійснене його полком 1835 р. Підлеглі Адама вимагали провіант або гроші, застосовуючи побої, внаслідок яких помер один чоловік. У зв'язку з цією справою Ржевуський 1838 р. подав прохання про тривалу відпустку, яка була задоволена. Здав полк і був відратований 1839 р. зі збереженням звання флігель-ад'ютанта. У жовтні того ж року після закінчення розгляду скарги, Ржевуському «за допущені непростимі порушення» було призначено як покарання, з урахуванням його відмінної служби лише 3-денний домашній арешт⁷. Після повернення з відпустки Адам залишався при імператору. Того ж року був відряджений до Константинополя вітати султана Абдул-Меджида зі вступом на престол. У жовтні 1843 р. отримав звання генерал-майора з призначенням у свиту імператора, а 3 квітня 1849 року став генерал-ад'ютантом імператора. У лютому 1851 р. їздив із секретною місією до Мадрида й Лісабона, щодо відносин Росії з іспанськими і португальськими дворами.

Коли почалася Кримська війна був призначений воєнним губернатором четвертої Адміралтейської та Нарвської міських дільниць Петербурга. У квітні 1855 р. отримав звання генерал-лейтенанта. Невдовзі був відряджений у Крим де очолив Євпаторійський загін. Брав участь у кількох боях з англійцями та французами, в яких проявив себе як хоробрий і талановитий командувач⁸. У 1856 року був призначений командиром драгунської дивізії, а у червні того ж року шостої кавалерійської дивізії. Однак уже у вересні був звільнений з того посту і призначений у свиту імператора Олександра II. В наступні три роки командував третьою дивізією легкої кавалерії, яка квартирувалася між Курськом і Дніпром.

Своїм співвітчизникам допомагав робити кар'єру в столиці. У 1856 р. отримав для себе та братів від Олександра II підтвердження графського титулу. У 1857 р. на шляхетському сейму в Києві популяризував проект будівництва залізниці з Одеси до Києва й кордону з Галичиною. Однак поміщики без ентузіазму сприйняли заклик фінансувати цей проект⁹. У листопаді 1862 р. після смерті генерал-губернатора І. Васильчикова, Адам був тимчасово призначений командиром Київського військового округу. У травні 1863 р. керував

І С Т О Р И Ч Н Е С У С І Д С Т В О

облавою проти волинських повстанців у районі Порицька. У ніч з 8 на 9 травня загін П. Кжижановського сплюндрував його садибу в Погребищі¹⁰. Улітку Ржевуський подав цареві записку, в якій критикував спосіб війни в Польщі та пропонував вислати для боротьби з повстанцями значно більші сили. Це викликало гостру критику з боку генерала Ф. Берга, який негативно відгукнувся про можливість призначення Адама командувачем кіннотою в Королівстві Польському. Натомість Берг обґрунтовував необхідність вислати Ржевуського до Варшави як офіцера для особливих доручень, щоб установити відносини з польською шляхтою. Однак Олександр II відкинув ту пропозицію, за що був призначений командиром резерву кавалерії. Адам Адамович на початку 1864 р. перевіряв тиліві формування в Новгородській, Тверській, Курській і Харківській губерніях¹¹.

Він також намагався полегшити долю родичів, ув'язнених за участь у повстанні. У 1865 р. звернувся до царя з проханням про 100 тис. руб. задатку в рахунок сум, належних йому за викуп селянських земель (послався на матеріальні втрати, завдані йому повстанцями)¹². Урешті був звільнений від контрибуції, накладеної на польську земельну власність на територіях, анексованих після поділів Речі Посполитої Росією. У березні 1866 р. отримав звання генерала кавалерії, і по тому був призначений членом Олександрівського комітету про поранених. Через кілька років Ржевуський було зараховано до Війська Донського.

Після виходу у відставку осів у своїх українських володіннях. Був власником значних маєтностей. За умовами роздільного акту від 7 жовтня 1827 р. отримав з батьківського спадку Погребище, Розкопане й АдамівкуМахнівського (з 1845 р. Бердичівського повіту). У 1859 р. набув Дзюньківський ключ того ж повіту у брата Ернеста, після 1865 р. – Верхівню та Борщагівку Сквирського повіту в племінниці Анни Мнішек (доньки Е. Ганської). Від третьої дружини отримав Гайворон Сквирського повіту. За головну садибу обрав собі Погребище, де неподалік від старого, спорудженого його дідом палацу збудував 1861 р. неоготичний палац для третьої дружини. Обидва палаци були обставлені старовинними меблями та містили цінні художні колекції, зокрема одне з найцінніших на той час на Правобережній Україні зібрання картин¹³.

У 1866 р. Ржевуський з поміщицькою делегацією від Київської губернії вітав царя зі спасінням під час замаху Д. Каракозова. Незважаючи на таку довгу службу в російській армії, користувався симпатією в поміщицькому середовищі. 1864 р. будував новий костюлу Погребищій реставрував 1856 р. старий костюл у Борщагівці Сквирського повіту.

Опублікував статтю про необхідність реформи кавалерії та про підготовку для неї офіцерів («Военный сборник», 1862) і працю «1845 год на Кавказе», «Кавказский сборник», 1882 – 1883)¹⁴.

Помер «від параліча серця» 17 квітня 1888 року у Верхівні, похований 29 квітня в родинній усипальниці в Погребищенському костюлі.

Був одружений тричі. Удруге одружився 1853 р із Анною Дашковою (1830 – 1858), з якою мав доньку Катажину (1858 – 1941 рр.), авторку спогадів, публіцистку, повістярку, заміжню за Вільгельмом Радзівілом.

Третьою дружиною Ржевуського (від 1860) була Ядвіга Ячевська (1843 – 1889), донька Теодора, історична письменниця. Вона перебувала, головним чином, у Петербурзі, беручи участь у тамтешньому світському житті та виховуючи синів. Друкувалася в Кракові під псевдонімом LudwikPiotrLeliwa (ЛюдвікПьотрЛеліва) кілька праць, пройнятих католицьким духом, патріотизмом і захопленням шляхетськими традиціями, зокрема на родинних архівах монографію «Wielkarodzina w wielkim narodzie» (1879), популярні історичні монографії «Jan Sobieski i jegowiek» (т. I-IV, 1882 - 1885), «Mieczem i krzyżem» (т. I-II, 1880 – 1881) і «Credo» (1860), побутову повість «Mysliszlachcicapolskiego» (1888).

Ржевуський мав з нею синів Станіслава, Адама, Вітольда, Леонса. Усі три сини отримали підтвердження графського титулу в Російській імперії 1885р. Крім того, він мав позашлюбного, визнаного родиною, сина Адама (1847 – 1932), який носив прізвище Жевуський і дослужився в Росії до звання генерала; був одружений двічі – з Ахматовою та Катериною Любарською-Флюкі. Його сином, від другого шлюбу, був відомий свого часу художник Александер Жевуський (1893-1983), який 1926 р. вступив до католицького чернечого ордену домініканців як брат Чеслав¹⁵.

Отже, де б не бував Ржевуський Адам Адамович, які б випробування не випадали на долю, його життєві шляхи проходять не тільки через Санкт-Петербург і Москву, все ж,

У К Р А Ї Н А - П О Л Ь Щ А

наприкінці життя він повертається на Україну, щоб саме тут дожити свій вік і спочити у її землі. У Польщі його постать виглядає дещо одіозною з тієї причини, що, ставши визначним військовим діячем він, залишився відданим іншій державі, якій присягнув на вірність ще його батько. Не пробачили йому і того, що він не підтримав, а, навпаки, виступив проти польського повстання 1830 року. В очах польських патріотів це виглядало як зрада Батьківщини. Він відзначився як військовий діяч, який майже все своє життя провів беручи участь у військових конфліктах, а також як і меценат розбудовував погребиченський край.

Юнкер – військовезвання у російській армії до 1917 року, проміжне за своїм правовим статусом між званнями унтер-офіцерів й обер-офіцерів. Звання юнкер присвоювалось також тим військовослужбовцям, що проходили курс наук у військових навчальних закладах (юнкерських й військових училищах, школах) Російської імперії.

Корнёт (італ. *Corno* – ріг, бойова труба) – військове звання армій низки країн, переважно в кавалерії. Назва походить від посади сурмача при полководцеві, який за наказом воєначальника передавав сигнали військам під час битви.

Поручик – молодше офіцерське військове звання в майже всіх Європейських державах, населення яких є носіями слов'янських мов (Росія до 1917, Болгарія до 1946).

Джерела та література:

1. Ржевурский, граф Адам Адамович: [Военачальник, придворный (1801 - 1888). Похоронен в г. Погребище] // Русский биографический словарь. – Спб., 1913. – Т. 16. – С. 165 – 167; 2. Колесник В. Відомі поляки в історії Вінниччини: Біографічний словник. – Вінниця: ВМГО «Розвиток», 2007. – 1008 с; 3. Полное Собрание Законов Российской Империи. Собрание первое. Том XXXI. 1907. №24258а; 4. Наступление Дибича к Варшаве [Електроний ресурс] // Режим доступу: http://militera.lib.ru/h/sb_istoria_russkoj_armii/87.html; 5. Пузыревский А. К.. Польско-русская война 1831 года. Изд. 2-е. Т. 1 – 2. – Спб., 1890; 6. Ржевурский, граф Адам Адамович: [Военачальник, придворный (1801 - 1888). Похоронен в г. Погребище] // Русский биографический словарь. – Спб., 1913. – Т. 16. – С. 165 – 167; 7. Колесник В. Відомі поляки в історії Вінниччини: Біографічний словник. – Вінниця: ВМГО «Розвиток», 2007. – 1008 с; 8. Подільський Е. Великі вогні великої станції: (історія станції «Ржевуська») // Вінницька газета. – 2007. – 25 грудня. – С. 6; 9. ДАВО: ф. 865, оп. 1, спр. 32, арк. 14 – 23; 10. ДАВО: ф. 904, оп. 32, спр. 7, арк. 84; 11. Колесник В. Відомі поляки в історії Вінниччини: Біографічний словник. – Вінниця: ВМГО «Розвиток», 2007. – 1008 с; 12. ДАВО: ф. 904, оп. 9, спр. 14, арк. 15; 13. ДАВО: ф. 904, оп. 1, спр. 118, арк. 51; 14. Колесник В. Відомі поляки в історії Вінниччини: Біографічний словник. – Вінниця: ВМГО «Розвиток», 2007. – 1008 с; 15. Ржевурский, граф Адам Адамович: [Военачальник, придворный (1801 - 1888). Похоронен в г. Погребище] // Русский биографический словарь. – Спб., 1913. – Т. 16. – С. 165 – 167.

Лариса Козельчук, Людмила Кравчук

Томаш Падура: сторінки життя і творчості

Внаслідок перебування України в складі Речі Посполитої на наших землях залишилося чимало польської шляхти. Її нащадки не могли не загорітися симпатіями до тої землі, на якій народилися, до того народу, з яким довелось жити. Україна посіла вагомий місце і в тематиці польських письменників, що народилися на теренах нашої держави. Відома так звана «Українська Школа» в польській літературі, яку в основному творять: Антін Мальчевський, Юзеф Богдан Залеський, Северин Гоцинський, Маврицій Гославський, Ян Позняк, Павлін Свенціцький, Томаш Падура (завжди звав себе - Тимко) і ін. Деякі з них не тільки що брали українські теми для своїх творів, але й писали українською мовою, як ось Тимко Падура.

Метою статті є висвітлення основних віх життя і творчості Томаша Падури.

Походив Т. Падура з так званої ходачкової шляхти. Але далекі предки поета – вихідці із Закарпаття, які у 1640-х рр. прибули до Речі Посполитої, а з 1750-х рр. – мешкали на Брацлавщині. Поет родився в подружжі Яна Падури (? – 1823) й Анелі Пашковської. Князь Сангушко дав його батькові в пожиттєве користування невеликий маєток в селі Іллінцях